

Ytterselö kyrka

Ny styr- och övervakningsanläggning

Antikvarisk Rapport

Ytterselö kyrka 1:1
Ytterselö socken
Strängnäs kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Ytterselö kyrka

Ny styr- och övervakningsanläggning

Antikvarisk rapport

Ytterselö kyrka 1:1
Ytterselö socken
Strängnäs kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsfoto: Ytterselö kyrka sedd från nordöst, med högkoret i förgrunden. Foto:
Tobias Mårud

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-439-9

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund.....	5
Byggnadshistoria, i urval	5
Genomförande	6
Resultat	9
Referenser.....	10
Kart- och arkivmaterial.....	10
Litteratur	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAA, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU Skala 1:100000

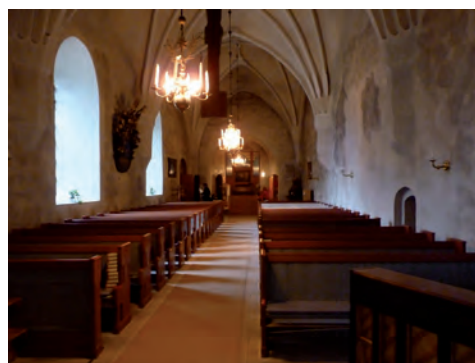
Figur 1. Kyrkans placering markeras av blå ring. Utdrag ur Länsstyrelsens GIS:karta. Skala 1:100 000.

Inledning

I Ytterselö kyrka har under 2013-2014 genomförts klimatförbättrande åtgärder genom installation av en ny styr- och övervakningsanläggning. Arbetet har omfattat installation av nya elcentraler, montering av givare, viss kanalisering samt förläggning av kablage. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen i Södermanlands län 2011-11-28 med dnr 433-860-2011. Stiftelsen Kulturmiljövård har medverkat som antikvarier på uppdrag av Stallarholmens församling.

Figur 2. Ytterselö kyrka sedd från sydöst. Foto: Tobias Mårud.

Figur 3. Kyrkans interiör, mot väster. Foto: Tobias Mårud.

Bakgrund

Mögelangrepp har noterats på vissa av inventarierna i Ytterselö kyrka. De klimatmätningar som kontinuerligt utförts av samfälligheten visade på att den relativa luftfuktigheten i kyrkorummet under vissa delar av året översteg den rekommenderade gränsen på 65 % RH. Behovet av åtgärder för att få ett förbättrat, mer kontrollerat inneklimat var stort. Målsättningen med åtgärderna var framför allt att förebygga skador på inventarier, inredning och orgel men även på byggnadens stomme och ytskikt.

Byggnadshistoria, i urval

Ytterselö kyrka tillhör Mälardalens tidigaste kyrkor och uppfördes troligen på 1100-talet. Den romanska kyrkan omfattade då ett torn i väster, ett långhus, som i längd motsvarade ungefär hälften av nuvarande långhus, samt troligen ett lägre och smalare kor med absid. På 1300-talet byggdes sakristia till på korets norra sida, med muralmålat valv. År 1475 revs koret och långhuset förlängdes öster ut till nuvarande omfång, med inkluderat kor i samma höjd och bredd som långhuset i övrigt. Tre stjärnvalv av tegel slogs över kyrkorummet. I den äldre västra delen bars valven av pelare och sköldbågar medan valven i den samtidigt utbyggda östra delen kunde byggas på konsoler i de samtidigt uppförda murarna. En ny södervägg murades för den redan befintliga sakristian. Det valvslagna vapenhuset i sydväst tillkom troligen under 1500-talet.

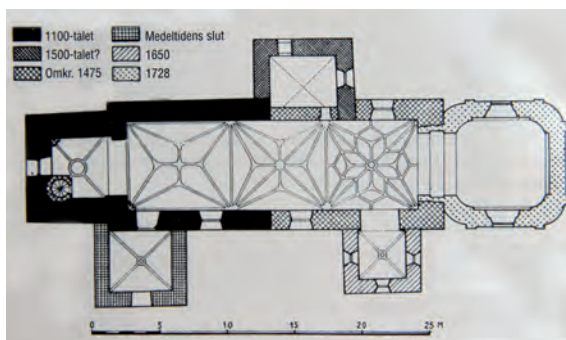
Inne i kyrkorummet, på långhusets nordvägg, finns rester av målningar från 1500-talets slut, en möjlig datering är 1596, sannolikt utförda av Anders Iordansson Ryttare.

År 1650 utbyggdes det Soopska gravkoret på östra delen av södra fasaden, i höjd med koret. Gravkoret var ursprungligen krönt med en spira, hade strävpelare och delvis en annan fönstersättning än nuvarande.

Högekoret, med gravkällare inunder, uppfördes för Anna Maria Soop med två makar samt barn på kyrkans östra sida år 1728 av murarmästare Olof Andersson.

Från 1671 finns uppgift om att en läktare byggts i kyrkorummets västra ände. Läktaren kan ha funnits tidigare än så men säkert är att den revs 1907 för att få plats med en ny orgel i tornrummet. Nuvarande orgel är från 1964 och tillverkad av Grönlunds orgelbyggeri i Luleå Gammelstad. Tornrummets upphöjda tegelgolv tillkom 1967.

Mer omfattande sentida restaureringar utfördes 1973 och 1998 med bl.a. ändrad färgsättning av fasader.

Figur 4. Ytterlö kyrka avbildad 1684 av Johan Peringskiöld. Källa: ATA.

Figur 5. Plan över Ytterlö kyrka som visar de olika tillkomstperioderna. Observera att vapenhuset och sakristians markeringar har förväxlat. Källa: Kälström.

Genomförande

En ny datoriserad styr- och övervakningsanläggning har installerats för befintligt direktverkande elvärmesystem, bestående av bänkvärme och väggradatorer. Syftet är att styra grundvärmen intermittent utifrån relativ fuktighet. Styrutrustningen styr också stolpbelysning och kyrkklockor samt övervakar flera tekniska installationer, däribland ett nyinstallerat avfuktningssystem. All kabeldragning har så långt det varit möjligt utförts i befintliga kabelvägar.

Utvändigt har schaktning skett norr och väster om kyrkan. Schakten grävdes för att utföra ny kabeldragning mellan bl.a. tornets västra gavel och sakristians västra fasad. Ny kabel skarvades i mark med inkommande serviskabel och med befintlig åskledare. I och med schaktningen avlägsnades en äldre oljeledning vilken löpte in till sakristian. Oljeledningen låg delvis ingjuten i betong i sakristians golv.

Den nya kabeln drogs in genom det befintliga hålet fram till nytt styrskåp placerat i befintlig skåpinredning utmed sakristians västra vägg. Den väggfasta skåpmöbelns indelning förändrades, utrymmet för den tidigare elcentralen utvidgades genom att mellanväggen till intilliggande garderob avlägsnades.

I tornets västra gavel togs två hål, med diametern 55 mm, upp under marknivå söder om dörren för att matas till apparatskåp i södra väggen innanför entre i tornrummet. Befintligt infällt skåp utökades nedåt för att rymma ny gruppcentral, väggen är en sekundär tegelvägg. De genom västra torngaveln inkommande kablarna matades fram till skåpet infällda i samma vägg. Vid dragningen av kablarna demonterades en del av det upphöjda tegelgolvet, golvteglarna återmonterades på ursprunglig plats efter kabeldragningen var utförd.

Figur 6. Igenlagt schakt västerut från sakristians västra fasad. Foto: Tobias Mårud.

Figur 7. Delvis igenlagt schakt väster om tornets västra gavel. Foto: Tobias Mårud.

Figur 8. Sakristians skåpinredning innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 9. Det nya styrskaftet är på plats och vänster om det har den tidigare mellanväggen anläggats. Foto: Tobias Mårud

Figur 10. Tornrummets apparatskåp innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 11. Väggytan nedanför tornrummets apparatskåp innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 12. Det utvidgade apparatskåpet i tornrummet. Foto: Tobias Mårud.

Figur 13. Väggytan nedanför tornrummets apparatskåp efter åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 14. Norra avdelande väggpartiet mellan långhus och tornrum innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 15. På samma parti tillkom ytterligare en kabel. Foto: Tobias Mårud.

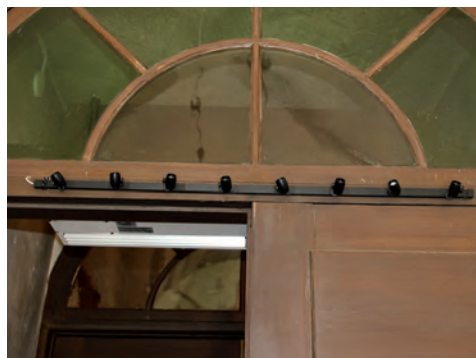

Figur 16. Befintliga kabelrör under orgel och västra delen av långhuset (övre bilden). Foto: Tobias Mårud.

Figur 17. Ny givare och kabeldragnig i kor är vagt synliga på anstånd (bild till vänster). Foto: Tobias Mårud.

Figur 18. Ny manöverpanel för belysning, sedan tidigare befintligt ljudreglage är den högra mindre lådan. Foto: Svensk Klimatstyrning AB.

Figur 19. Den nya spotlightslisten över dörren i vapenhuset, in mot långhuset. Foto: Tobias Mårud.

Som del av styrutrustningen installerades termostater, flera fukt- och temperaturgivare. manöverpanel för belysning i kyrksal samt en ljusgivare. Till dessa drogs ny kabel. I långskeppet drogs kablarna i huvudsak i befintliga sockellådor utmed norra och södra väggarna. Ett par golvbräder lossades framför stegen upp till tornrummet samt i långskeppets centrala del, för nedläggning av kablage. Trappsteget ned till sakristian utökades mot norr med ca 10 cm för att rymma kabeldragning. Från sockellådan på norra väggen drogs kabel fram till givare i koret på vägg och bakom predikstolen. Detta för att en förlängning av sockellådan ansågs bli mer iögonfallande. Även i tornrummet ratades ursprunglig idé om förlängning av sockellåda, kabel drogs istället på vägg. Inte heller sockellådan in mot Soopska gravkoret uppfördes då kabeldragning inte var nödvändig. Kabel till givare i vapenhus drogs delvis bakom befintligt radiatorgaller på östra väggen i luftslussen mellan vapenhus och långhus. Särskilda uttag för ett mobilt avfuktningssaggregat monterades i sakristia och tornrum.

Den nya manöverpanelen för belysningen monterades i bakre norra bänkraden, vid platsen för tidigare ljudreglage.

I tornet tillkom en ny gruppcentral samt ny klockringningsautomatik.

Nya ljuskällor monterades i befintliga armaturer. I sakristians skåpinredning monterades en ny lysrörsarmatur och i vapenhuset, över dörren in mot luftslussen, monterades en spotlightlist då belysning tidigare saknades. Vapenhuset saknar eluttag så kabel till spotlightlisten drogs från slussen mellan vapenhus och långhus.

Resultat

Åtgärderna är utförda med gott resultat. Hänsyn har tagits till byggnadens kulturhistoriska värden och arbetena har utförts med ambitionen att påverka i minsta möjliga mån. Kabeldragningar har utförts i befintliga kanaler eller håltagningar så långt det varit möjligt. Nya installationer och synliga kabeldragningar har eftersträvat att utföras så skonsamt som möjligt för byggnaden och med så lite visuell påverkan som möjligt för besökaren. Åtgärderna har följt länsstyrelsens beslut, med ett undantag - den exteriöra schaktningen för ny kabeldragning mellan bl.a. tornets västra gavel och sakristians västra fasad utfördes utan övervakning. Schaktningsövervakning ställdes som krav för arbetet i ett tillägg, daterat 2013-10-12, inom ramen för beslutet.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA).

Länsstyrelsens WebbGIS

Litteratur

Kilström, Bengt Ingmar. *Ytterselö kyrka*. Sörmländska kyrkor 81 (4:e reviderade uppl). Nyköping 2001.

Schnell, Ivar. *Ytter Selö kyrka*. Sörmländska kyrkor 81 (2:a uppl). Nyköping 1964.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	13112
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	433-860-2011
Fastighet:	Ytterselö kyrka 1:1
Landskap:	Södermanland
Län:	Södermanland
Kommun:	Strängnäs
Socken:	Ytterselö
Beställare:	Stallarholmens församling
Elentreprenör:	Surahammars Elektriska Affär AB
Underentreprenad, el:	BM Control AB
Markentreprenad:	Skäggesta Gård & Maskin
Byggentreprenad:	Raimo Huhta Bygg AB
Antikvarisk medverkan:	Tobias Mårud Stiftelsen Kulturmiljövård Stora Gatan 41 722 12 VÄSTERÅS

